

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΕΤΟΣ 77ο • ΤΟΜΟΣ 154ος • ΤΕΥΧΟΣ 1761 • ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2003

Ἀφιέρωμα στὸν
Κ.Π. Καβάφη

Κ.Π. ΚΑΒΑΦΗΣ

ΣΤΑΜΑΤΙΑ ΛΑΟΥΜΤΖΗ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΑΣΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΝΤΑΪΑΝΑ ΧΑΑΣ

ΚΩΣΤΑΣ ΚΟΥΤΣΟΥΡΕΛΗΣ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΡΟΪΛΟΣ

ΑΓΓΕΛΑ ΚΑΣΤΡΙΝΑΚΗ

ΛΙΑΝΑ ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

ΜΑΡΙΑ ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΥ

ΜΑΡΙΑ ΠΑΠΑΔΗΜΑ

ΜΙΧΑΗΛΑ ΚΑΡΑΜΠΙΝΗ-ΙΑΤΡΟΥ

© ΑΡΧΕΙΟ ΚΑΒΑΦΗ / Σ.Ν.Ε.

Μηνολόγιο

ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΕΗΣ • ΜΑΡΘΑ ΠΥΛΙΑ • ΝΙΚΟΣ ΓΟΥΛΑΝΔΡΗΣ • ΧΡΥΣΟΥΛΑ ΠΑΠΑΚΥΡΙΑΚΟΥ
ΙΩΑΝΝΗΣ-ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΣ ΡΩΣΣΗΣ • ΕΜΜΑΝΟΥΕΛΑ ΤΡΕΠΑ • ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΣΑΤΣΟΥΛΗΣ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΑΡΙΤΟΣ • Ν.Δ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ

Νοέμβριος 2003

Ἡ παρουσίαση τοῦ βιβλίου διέτρεξε ἐπιγραμματικά μερικούς ἀπό τούς βασικούς ἄξονές του, καθώς καί ὀρισμένες κρίσιμες παρεμβάσεις, πού θά μπορούσαν νά μολιάσουν νέες ἐρευνητικές συνθέσεις μέ σύγχρονα θεωρητικά ζητούμενα, ὅπως ὁ ἔθνικός, δηλαδή πολιτικός ρόλος πού ἀνέλαβε καί συνεχίζει νά ἀναλαμβάνει τό ἑλληνικό κεφάλαιο ἢ ἡ ἐπίδρασή του στή διαμόρφωση τῆς ἐθνικῆς ιδεολογίας. Ἡ παράθεση τῶν κεφαλαίων πού ἀκολουθεῖ ἔχει ἀπολογητικό ἀπό τή μεριά μου χαρακτήρα γιά τά θέματα πού ἀναγκαστικά δέν ἀνέφερα, ἀλλά καί ταυτόχρονα κατατοπιστικό, ἀφοῦ ὀριοθετεῖ σχηματικά τή συνολική ἀνάπτυξη μετά ἀπό τά εἰσαγωγικά κεφάλαια: κεφ. 3, «Οἱ μεγάλοι τομεῖς, Οἰκονομία τῆς ὑπαίθρου, Οἰκονομία τῶν πόλεων, Ἡ σταθερή τῶν τεχνικῶν» (Σ. Ἀσδραχάς, Ν. Καραπιδάκης), κεφ. 4, «Ἡ διακίνηση τῶν ἀνθρώπων καί τῶν ἀγαθῶν, Μιά τυπολογία τῶν μετακινήσεων» (Σ. Ἀσδραχάς, Ο. Κατσιαρδῆ-Hering), κεφ. 5, «Οἱ πολιτικοί ὅροι τοῦ οἰκονομικοῦ, Οἱ κατακτήσεις καί ἡ οἰκονομική τους λογική» (Σ. Ἀσδραχάς, Ν. Καραπιδάκης), κεφ. 6, «Ἡ ἀγροτική οἰκονομία» (Σ. Ἀσδραχάς), κεφ. 7, «Ἡ κατανομή καί ἡ σύνθεση τῆς βιοτεχνίας, Βιοτεχνία τῆς ὑπαίθρου καί βιοτεχνία τῶν πόλεων» (Σ. Ἀσδραχάς), κεφ. 8, «Ἐσωτερικό καί ἐξωτερικό ἐμπόριο, Κέντρα, δίκτυα, πηγές» (Τ. Stoianovitch, Ο. Κατσιαρδῆ-Hering), κεφ. 9, «Οἱ τύποι καί οἱ μηχανισμοί τῆς ἀγορᾶς» (Τ. Stoianovitch), κεφ. 10, «Ἡ καθημερινή ἀγορά καί ἡ βίωση τοῦ οἰκονομικοῦ», (Σ. Ἀσδραχάς, Α. Ματθαίου).

Ὁ δεύτερος τόμος τοῦ βιβλίου, ἐπιμελημένος ἀπό τήν Εὐτυχία Λιάτα, πλαισιώνει τόν προηγούμενο μέ ἀντίστοιχο τεκμηριωτικό ὑλικό καί συνθέτει ἕνα ψηφιδωτό κειμένων καί εἰκόνων πού τόν ἀκολουθοῦν αἰσθητικά καί νοηματικά. Ἡ Εὐτυχία Λιάτα ἔχει ἐπανειλημμένα καί ἐπιτυχημένα σέ ἄλλα της δημοσιεύματα ἀξιοποιή-

σει ἐρμηνευτικά τά τεκμήρια τῶν ἑλληνικῶν καί βενετικῶν ἀρχείων.

Τό βιβλίο παρουσιάζει ἔξοχα τήν πολυεπίπεδη διάρθρωση τοῦ οἰκονομικοῦ στό χῶρο καί στό χρονικό ἀνάπτυγμα πού ἀναγγέλλει, ὅπως ὀργανώθηκε ἀπό τήν κατάκτηση καί ὅπως μετασχηματίστηκε «ἀποδοσμευόμενο ἀπό τήν κυρίαρχη οἰκονομία τήν ὅποια εἶχε ὡς συνεχές ἐφαλτήριο γιά νά ἀποκτήσει τή δική του φυσιογνωμία.»

Οἱ διαφορετικές καί συμπληρωματικές ἀφηγήσεις ὑποτάσσονται στήν ἐνιαία νοηματική ἀλληλουχία. Μέ ἄλλα λόγια, ἐξιστοροῦν ἕνα μοντέλο, δηλαδή παρουσιάζουν τήν ἑλληνική οἰκονομική ἱστορία στίς δομικές συνισταμένες της καί ὄχι μέ κατά παράθεση ἐξιστόρηση περιπτώσεων καί ἐξαίρεσεων. Διατρέχουν τή λογική τοῦ συστήματος ὅπως ἀποδοσμεύεται ἀπό τή λογική τῶν πηγῶν του. Τό βιβλίο ἔχει ἦδη χαρακτηριστεῖ ὡς σύνθεση συνολικῆς ἱστορίας. Πρόκειται δηλαδή γιά μιά «μεγάλη ἀφήγηση», μόνο πού ἐδῶ ἡ γραφή εἶναι καί ἐρμηνεία.

ΜΑΡΘΑ ΠΥΛΙΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΑ

Παρατηρήσεις σέ μιά γαλλική μετάφραση ένός διηγήματος τοῦ Δ. Χατζῆ

Nouvelliste, romancier et professeur de lettres néohelléniques, Dimitris Hadzis est né en 1913 à Yannéna où il a passé son enfance. Membre du parti communiste dès 1933, il a développé une action remarquable sous la dictature de Metaxas ainsi que

pendant l'Occupation. Il a combattu dans les rangs de l'armée révolutionnaire lors de la guerre civile. Après la fin de celle-ci en 1949, il s'est exilé en Europe de l'Est; il a vécu jusqu'à la chute de la dictature (1974) en Roumanie, en Allemagne de l'Est et surtout en Hongrie, où il a enseigné la littérature grecque moderne à l'Université de Budapest.

À la fois observateur objectif et conteur doué, il fait preuve d'un réalisme humaniste. En 1953, il publie *La fin de notre petite ville*, recueil de nouvelles en deux volumes, qui a été traduit en français. Il meurt à Athènes en 1981.

Τό βιογραφικό σημείωμα αυτό συνοδεύει τή μετάφραση τοῦ διηγήματος τοῦ Δημήτρη Χατζῆ «Prétextes» [«Προσχήματα»] (τίτλος τοῦ ἑλληνικοῦ: «Ἀσήμαντες ἀφορμές») στόν τόμο Ἑλληνικά διηγήματα τῆς Ἠπείρου [*Nouvelles grecques d'Épire*], δημοσιευμένο στίς ἐκδόσεις L'Harmattan σέ μετάφραση πού ἔγινε στό πλαίσιο τοῦ «Διαπανεπιστημιακοῦ Διατηρηματικοῦ Προγράμματος Μεταπτυχιακῶν Σπουδῶν (ΔΔΠΜΣ) στή Μετάφραση-Μεταφρασεολογία»¹ (τήν ἐπωνυμία παίρνω ἀπό τήν ἠλεκτρονική διεύθυνση <http://www.translation.uoa.gr/greek.html>).

Δέν εἶμαι βέβαιος πώς καταλαβαίνω τόν τίτλο αὐτῆς τῆς ἀνθολογίας «[...] πού περιέχει ἀντιπροσωπευτικά κείμενα τῶν κύριων Ἠπειρωτῶν πεζογράφων» [L'anthologie qui suit comprend des textes représentatifs des principaux prosateurs Épirotes, σ. 8 τοῦ τόμου]. Ἄν πρόκειται γιά τήν καταγωγή τῶν ἀνθολογούμενων συγγραφέων, δέν καταλαβαίνω τό «τῆς Ἠπείρου»

¹ *Nouvelles grecques d'Épire*, Traduites du grec par le département de Traduction-Traductologie de l'Université d'Athènes, Études grecques, L'Harmattan, [Νοέμβριος] 2002, σ. 19.

(ἢ ἂν θέλετε «ἀπό τήν Ἠπειρο») – «Διηγήματα Ἠπειρωτῶν πεζογράφων» θά ἔφτανε. Τό γεγονός πώς ἡ Ἠπειρος, περισσότερο ἴσως ἀπό ἄλλες περιοχές τῆς Ἑλλάδας, ἔζησε τή μετανάστευση δικαιολογεῖ ἀπό μόνο του τόν «ἐξηπειρωτισμό» (λυπᾶμαι γιά τόν πρόχειρο νεολογισμό) τοῦ διηγήματος «Ἀσήμαντες ἀφορμές», τό ὁποῖο στή συλλογή Σπουδές, διηγήματα ξανατυπωμένα καί ἄλλα, ἀπό τήν ὁποία μεταφράζεται, συλλογή πού αὐτοπροσδιορίζεται ὡς «μία ἐρμηνεία σέ πέντε θέματα», χαρακτηρίζεται ἐρμηνεῖα «γιά τόν ἔρωτα;» Καί θά πῶ πώς μού φαίνεται κάπως πλεοναστικός καί ὁ προσδιορισμός «ἐλληνικά» διηγήματα. Ἄν εἶχαμε νά κάνουμε μέ διηγήματα γραμμένα σέ κάποια ἄλλη γλώσσα, π.χ. «κουτσοβλαχικά διηγήματα τῆς Ἠπείρου», θά καταλάβαινα τήν ἀνάγκη προσδιορισμοῦ. Ἐδῶ μέ ξενίζει.

Ἄλλά ἄς ἐπιστρέψω στό βιογραφικό σημείωμα. Μολοντί ἐν Ἰωαννίνοις γεννήθηκε, πέρασε τά παιδικά του χρόνια, πῆγε στό σχολεῖο καί ὁ Δ. Χ. (καί ἀντίστοιχα καί ἄλλοι ἀπό τοὺς ἀνθολογούμενους), δέν εἶμαι βέβαιος πώς τό σημείωμα αὐτό εἶναι ὁ κατάλληλος χῶρος γιά νά ἀποφασίσουμε πῶς προφέρεται σήμερα(;) τό ὄνομα τῆς πόλης [la ville de Ioannina ou Yannéna, comme on la prononce aujourd'hui, σ. 7 τοῦ τόμου, ἐπί λέξει (καί ἀσχολίαστα) «ἡ πόλη τῶν Ἰωαννίνων ἢ Γιάννενα, ὅπως προφέρεται σήμερα»]. Ἐδῶ καί σχεδόν διακόσια χρόνια, συγγραφεῖς καί συγγραφεῖς στή Γαλλία – Ἐντιμόντ Ἀμπού, Μπαλζάκ, Γκυ Σταντπλέρ, Ζυλιέτ Λαμπέρ, Πῶλ Ἀντάμ, Οὐγκώ, Δουμάς – γράφουν Janina, κάποτε σπανιότερα τό ὄνομα μεταγράφεται Yani-na, τό Ρομπέρ 2 (1980) γράφει Ioannina. Ἄς ἀκολουθήσουμε κάποιον ἀπό αὐτούς σέ κάποια ἀπό αὐτές τίς γραφές – εἶναι τόσο πιά ἀπλό.

Μέ ἐνδιαφέρον θά μάθω ποιά τεκμήρια ἐπιτρέπουν νά ἀναμασᾶμε πώς ὁ Δ. Χ. εἶναι κμέτρος τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος ἤδη ἀπό τό

1202 ηλέρ -

1933». 'Εδῶ δίνεται καί ἡ πληροφορία πῶς «ἀνέπτυξε ἀξιόλογη δράση» [il a développé une action remarquable] «μέσα στή δικτατορία τοῦ Μεταξᾶ» (ἄς σημειώσω πῶς ὁ Γάλλος ἀναγνώστης δέν εἶναι ἀπαραίτητο νά ξέρει περί τίνος πράγματος καί δικτάτορος πρόκειται). «'Αγωνίστηκε μέσα ἀπό τίς τάξεις τοῦ ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ στή διάρκεια τοῦ ἐμφυλίου πολέμου» [Il a combattu dans les rangs de l'armée révolutionnaire lors de la guerre civile] — ἐδῶ θά σημειώσω πῶς ὁ ντόπιος ἀναγνώστης, πού εἶμαι καί ἐγώ, ἀγνοεῖ τί εἶναι αὐτός ὁ «ἐπαναστατικός στρατός». Σκεφτεῖτε τόν Γάλλο ἀναγνώστη. Στίς τρεῖς ἀράδες πού ἀπομένουν τό βιογραφικό σημείωμα δίνει καί μία ἀκόμα σημαντική πληροφορία: «Τό 1953 δημοσιεύει [ὁ Δ. Χ.] Τό τέλος τῆς μικρῆς μας πόλης, συλλογή διηγημάτων σέ δύο τόμους, πού μεταφράστηκε στά γαλλικά» [En 1953, il publie *La fin de notre petite ville*, recueil de nouvelles en deux volumes, qui a été traduit en français]. 'Αρνοῦμαι νά συμπεράνω πῶς τό «Διαπανεπιστημακό Διατιμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακῶν Σπουδῶν (ΔΔΠΜΣ) στή Μετάφραση-Μεταφρασεολογία» τοῦ Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν γνωρίζει τό ἔργο τοῦ Δ. Χ. μόνο μέσα ἀπό τή μετάφραση τῆς συλλογῆς αὐτῆς στά γαλλικά, μετάφραση πού πράγματι δημοσιεύτηκε (τό 1990) σέ δύο τόμους.

'Αλλοι, ἀρμοδιότεροι, θά γράψουν, ἴσως, γιά τή γλωσσική καί ἐνδεχομένως τή λογοτεχνική ποιότητα τοῦ γαλλικοῦ κειμένου αὐτῆς τῆς μετάφρασης. Θέλω ὅμως νά σημειώσω κάποια ἐνδιαφέροντα παραπατήματα:

On est venues ici pour trouver un type sympa, finitelle par me dire (σ. 9),

ἀποδίδει τό ἑλληνικό

'Ἦρθαμε νά βροῦμε κανένα καλό ἀγόρι, λείει στό τέλος αὐτή,

προσθέτοντας ἕνα περιττό, βρίσκω, «μοῦ» — εἶδος προσθήκης πού γίνεται καί ἄλλοῦ— «μοῦ λείει στό τέλος αὐτή». (Καί δέν ἀνακατεύομαι καθόλου ἂν ἡ ἀπόδοση «Un type sympa» εἶναι ικανοποιητική γιά τό «καλό ἀγόρι»).

Elle était née dans le coin et avait grandi sur la grande avenue, sur le bitume, avec ses règles à elle, son salaire, son petit congé annuel, sa baignoire minuscule, comme la mienne, pour la sortie du samedi soir [...] (σ. 11)

ἀποδίδει τό ἑλληνικό

“Ἐνα παιδί, γεννημένο κάπου ἐδῶ γύρω, μεγαλωμένο στή μεγάλη τή λεωφόρο τῶν ξένων, στήν ἀσφαλτο, μέ τή νόρμα του, τό μιστό του, τήν μικρή του τήν ἄδεια κάθε χρόνο, τή μπανιέρα του κι αὐτό σάν τή μωρουδίστικη τή δική μου γιά τήν ἔξοδο τοῦ Σαββάτου [...]”

Δύο σημεῖα ἐδῶ: Τό «avec ses règles à elle» δέν ξέρω ἀκριβῶς τί θέλει ἡ μετάφραση νά σημαίνει, ἀλλά νομίζω δέν σημαίνει «μέ τή νόρμα του», ὅπου «νόρμα», ὅπως γράφει καί τό λεξικό Μπαμπινιώτη, σημαίνει «τό καθορισμένο ἐλάχιστο ὄριο ἀποδόσεως τῶν ἐργαζομένων στή παραγωγική διαδικασία καί ἰδιαίτερα στόν τομέα τῆς βιομηχανίας». Καί δεύτερο σημεῖο, ἡ μωρουδίστικη μπανιέρα εἶναι πράγματι μωρουδίστικη μπανιέρα, ὅπως γράφει τό κείμενο, δέν εἶναι μωρουδίστικη μέ τήν ἔννοια «μικροῦ μεγέθους μπανιέρα», «μικροσκοπική», ὅπως ἀποδίδεται «sa baignoire minuscule». Θαρῶ πῶς εἶναι μεθοδολογικός κανόνας ἡ ἀνάγνωση ὁλόκληρου τοῦ πρὸς μετάφραση κειμένου, ἀκόμα καί ὅταν μόνο ἕνα μέρος του πρόκειται νά μεταφραστεῖ. Τό διήγημα πού μεταφράζεται στόν τόμο πού μᾶς ἀπασχολεῖ σημειώνεται (σ. 19) πῶς εἶναι παρμένο ἀπό τή συλλογή *Σπουδές, [διηγήματα ξανατυπωμένα καί ἄλλα]*,² στήν

² Δημήτρης Χατζῆς, *Σπουδές, διηγήματα ξανατυπωμένα καί ἄλλα, «Κείμενα», Ἀθήνα 1976, (τρέχουσα ἔκδοση: Τό Ροδακίό, 2000).*

όποια είναι από τὰ «ξανατυπωμένα». Τό διήγημα είναι καί τό κεφάλαιο 5, «'Από τό φίφτυ-φίφτυ στόν ξρωτα», τοῦ μυθιστορήματος *Τό διπλό βιβλίό*.³ Ἐκεῖ, στό μυθιστόρημα, στό κεφάλαιο 3, «'Ο Κάσπαρ Χάουζερ στήν ἔρημη χώρα» (σ. 77-78), οἱ μεταφραστές θά πρέπει νά διάβασαν γιά αὐτή τήν μπανιέρα:

Στό κατάστημα πού τήν ἀγόρασα, μοῦ προτείνανε νά μοῦ δώσουν μία μεγαλύτερη, νά τήν ἔχει καί μεγαλώνοντας τό μωρό — νά μᾶς ζήσει. Ἐγώ τοὺς εἶπα τότε, πειραγμένος λιγάκι, πώς δέν εἶμαστε ἀνθρωποὶ τῆς ἀνάγκης ἐμεῖς, ἅμα μεγαλώσει τοῦ ἀγοράζουμε καινούργια κ' εὐχαριστοῦμε γιά τίς εὐχές. Τό μωρό μας εἶναι πάντα στά παλιά του μέτρα — μεγαλύτερη μπανιέρα δέ χωράει κάτω ἀπ' τό κρεβάτι— μένω πάντα μ' αὐτήν.

Παρόμοια ἀδιάβαστο μαθητῆ δείχνει καί ἡ ἀπόδοση «finis les bricolages ou les comptes qui occupaient mes soirées» (σ. 12), δηλαδή «τέλος τὰ μαστορέματα, τέλος οἱ λογαριασμοί [πιό πολύ μέ τή σημασία τόσα ξόδεψα, τόσα μένου] πού μ' ἀρέσει νά κάνω τό βράδυ» γιά τό ἑλληνικό «[...] τέλος [...] τὰ τεχνικά μου, τέλος καί μέ τὰ μετρήματα πού μ' ἀρέσει νά κάνω τό βράδυ». Δέν κάνει οὔτε μαστορέματα οὔτε τέτοιους λογαριασμούς. Ἡ λύση βρίσκεται πάλι στό μυθιστόρημα. Π.χ. στό κεφάλαιο 8, «Τά γουδοχέρια», συνοψίζονται σέ μία φράση αὐτές οἱ μανιές — ἄς τίς ποῦμε ἔτσι— τοῦ Κώστα: «Πᾶνε πιά κ' οἱ καλοὶ μου λογαριασμοί, τὰ τεχνικά τὰ ζητήματα, τὰ μετρήματα στό κρεβάτι μου, οἱ φιλοσοφίες» ἢ, ὅπως γράφει στό πρῶτο κεφάλαιο «'Αουτελ 'Αουτο ἐλέκτρικα»:

πάω σ' αὐτούς τοὺς ἐγκεφάλους, κάθονται σέ μία βαθιά πολυθρόνα, ἔχω νά συζητήσω μαζί τους

³ Δημήτρης Χατζής, *Τό διπλό βιβλίό*, μυθιστόρημα, δεύτερη ἐκδοση ξανακοιταγμένη, «Κείμενα», Ἀθήνα 1977, (τρέχουσα ἐκδοση: Τό Ροδακίό, 1999).

τά τεχνικά τὰ ζητήματα, τοὺς μηχανισμούς, τὰ συστήματα τῆς παραγωγῆς —καπιταλισμός, σοσιαλισμός, βιομηχανική ἐπανάσταση, ἡ μεγάλη κοινωνία— αὐτά πού ἀκούω στό ἑλληνικό καφε-νεῖο. Κι ἀποκοιμέμαι μ' αὐτά, μέσα σ' αὐτά.

Ἄς μείνω σέ αὐτές τίς δύο παρατηρήσεις. Ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ, παρακαλῶ, νά πῶ καί τή γνώμη μου. Ἀδικεῖται τό μεταπτυχιακό τμήμα μετάφρασης-μεταφρασιολογίας, ἴσως ἀδικεῖται καί ἡ σειρά «Études grecques» καί σίγουρα ἀδικοῦνται οἱ σπουδαστές ὅταν δημοσιεύονται μέ τό ὄνομά τους κείμενα πού δέν εἶναι τελειωμένα. Κάθε γραφιάς θέλει νά δεῖ τό κείμενό του δημοσιευμένο. Ὅμως αὐτό τό «θέλει» τοῦ γραφιά ἔχει ἀπαραίτητο ἀντίτιμο τήν ἀγωνία νά εἶναι τελειωμένο τό ἔργο, μικρό εἴτε λιγότερο μικρό. Εἶναι καί αὐτό ἓνα μάθημα. Καλύτερα νά καθυστερήσει νά δημοσιευτεῖ ἓνα τελειωμένο ἔργο παρά νά τυπωθεῖ μία δουλειά μισοτελειωμένη.

ΝΙΚΟΣ ΓΟΥΛΑΝΔΡΗΣ

ΜΙΚΡΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

Διδακτικός Καβάφης

Ἡ σχέση μέ τήν ποίηση πιάνει περισσότερο τόπο ὄχι τόσο ὅταν εἶναι ἐπαγγελματική (λόγου χάρι ἐρμηνευτική ἐξ ἀνάγκης γιά διδακτική χρήση), ὅσο ὅταν εἶναι βιωματική. Τότε εἶναι πού μπορεῖ νά τήν οικειωθεῖ κανεῖς καί νά συνάψει μαζί της μία σχέση πού νά χτίζει μία «δεύτερη ζωή» μέσα του, κατάσταση ἀπό τήν ὅποια μποροῦν νά ἀναμένονται μακροπρόθεσμα καί καρποί.

